

ks. Wiesław Przygoda¹

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wyzwania duszpasterskie wobec osób w podeszłym wieku

Wyzwaniem do poszukiwania nowych form pracy duszpasterskiej wśród ludzi starych są inicjatywy podejmowane przez różne organizacje międzynarodowe. W 1982 roku ONZ zorganizowała w Wiedniu pierwszą, a w 2002 roku w Madrycie drugą Światową Konferencję na Temat Osób Starych. Również z inicjatywy ONZ w 1990 roku dzień 1 października został ogłoszony Międzynarodowym Dniem Osób Starszych, a rok 1999 był obchodzony jako Międzynarodowy Rok Ludzi Starych, co stało się sposobnością do zwrócenia uwagi ludzkości na potrzebę budowania społeczeństwa dla ludzi w każdym wieku przez usuwanie barier dyskryminacji i ubóstwa, które spychają ludzi starszych na margines życia. W dniach 28–31 października 1998 roku Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia zorganizowała w Watykanie konferencję *Kościół a ludzie starzy*. W tym samym roku Papieska Rada ds. Laikatu ogłosiła dokument *Godność*

---

¹ Wiesław Przygoda – ks. prof. dr hab. teologii pastoralnej, prezbiter diecezji radomskiej; kierownik Katedry Teologii Charytatywnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego; redaktor tematyczny „Roczników Teologicznych” (zeszyt 6: teologia pastoralna); konsultor Komisji Charytatywnej Konferencji Episkopatu Polski; prezes Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów; autor książek: *Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1998; *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce*, Lublin 2004; *Apostolski wymiar wolontariatu charytatywnego w Polsce*, Lublin 2012 oraz ponad 200 artykułów. Kierunki badań naukowych: działalność charytatywna Kościoła, wolontariat chrześcijański, duszpasterstwo specjalne i specjalistyczne, teologia laikatu i formy apostołstwa świeckich.

i posłannictwo ludzi starszych w Kościele i w świecie, a Jan Paweł II wydał specjalny *List do ludzi w podeszłym wieku* (1 października 1999). W Polsce w 2007 roku miał miejsce III Kongres Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich, który przebiegał pod hasłem: *Ludzie starsi – nadzieją Kościoła i społeczeństwa*. Wspomniane inicjatywy ukazują, jak ważną rolę mają do spełnienia ludzie w podeszłym wieku nie tylko w społeczeństwie, lecz także we wspólnocie Kościoła.

Specyfika wieku senioralnego, coraz lepiej rozpoznawana przez gerontologię, psychologię, socjologię i nauki pokrewne, stanowi wyzwanie dla współczesnego Kościoła, który pragnie wszystkie grupy swoich wiernych otaczać adekwatną do ich potrzeb troską duszpasterską. W tym opracowaniu zostaną przedstawione najpierw specyficzne potrzeby religijne ludzi w podeszłym wieku, następnie cele i formy duszpasterstwa seniorów. Końcowa część skoncentruje się na tym, co z punktu widzenia samych zainteresowanych wydaje się bezcenne, a mianowicie na aktywizacji apostołskiej ludzi starszych.

1. Specyfika potrzeb religijnych ludzi starszych

Adresatami pastoralnej troski Kościoła są trzy grupy ludzi starych, których Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) dzieli na ludzi w wieku: podeszłym (60–75 lat), starczym (76–90 lat) i sędziwym (powyżej 90 lat)². Ze względu na kryterium redukcji sił fizycznych, psychicznych i umysłowych rozróżnia się: ludzi starych o zredukowanych siłach i umiejętnościach fizycznych, psychicznych i umysłowych; ludzi starych sprawnych fizycznie, u których nastąpiła redukcja w obszarze psychiczno-umysłowym; ludzi starych o dużych możliwościach umysłowych i dobrej kondycji psychicznej, ale o silnie zredukowanych siłach fizycznych. W duszpasterstwie seniorów należy uwzględniać te różnice i brać je pod uwagę

---

² W niniejszym opracowaniu pojęcia: „ludzie w podeszłym wieku”, „ludzie starzy”, „ludzie starsi” i „seniorzy” będą stosowane zamiennie na określenie wszystkich ludzi starych bez wyróżniania ich szczególnych podkategorii.

przy doborze metod posługi duszpasterskiej³. Należy ponadto pamiętać, iż ludzie starsi mają swoje przekonania i zasady życia, odznaczają się dużym zaufaniem do Boga i instytucji Kościoła, a ich poglądy charakteryzuje spójność przekonań i działań, jednolity obraz świata, w którym sfera religii i doczesności nie są wyraźnie oddzielone.

Współcześnie pojawił się nowy problem rosnącej liczby ludzi starych w krajach wysoko rozwiniętych, co spowodowane jest przez postęp medycyny oraz polepszenie warunków pracy i ogólny wzrost dobrobytu. Zwłaszcza w społeczeństwach zlaicyzowanych ludzie starzy są postrzegani jako przeszkoda i permanentnie marginalizowani⁴. Najtragiczniejszym przejawem marginalizacji ludzi starszych jest eutanazja proponowana z coraz większą natarczywością w społeczeństwach o nastawieniu konsumpcyjnym. Zadaniem Kościoła jest dzisiaj nie tylko obrona życia od poczęcia do naturalnej śmierci⁵, lecz także uwrażliwianie na wartość życia⁶. Kościół szanuje każde życie ludzkie, obejmując swą troską duszpasterską ludzi starych, w tym także tych przewlekłe chorych. Pod koniec swego życia w Orędziu na Wielki Post 2005 roku św. Jan Paweł II podkreślił, iż zachodzi „konieczność zwrócenia szczególniejszej uwagi na świat tzw. «trzeciego wieku», aby pomóc tym, którzy go tworzą, wykorzystywać w sposób pełny swe możliwości dla dobra całego społeczeństwa. [...] Życie człowieka to cenny dar: należy je kochać i bronić go w każdej fazie”⁷.

Starość pozwala na różne sposoby doświadczyć kondycji bytu stworzonego przez Boga. W sposób pozytywny kondycja ta ujawnia się jako dojrzałość, wypełnienie i mądrość, a w sposób negatywny wyraża się w doświadczeniu skończoności, w zależności od pomocy innych ludzi. Wśród problemów ludzi podeszłego wieku eksperci na pierwszym miejscu wy-

---

³ Zob. K. Baumgartner, *Alte Menschen*, [w:] *Handbuch praktische Theologie*, hrsg. H. Haslinger, Mainz 2000, t. 2, s. 61–71.

⁴ Zob. M. Kluz, *Starość i jej problemy we współczesnej cywilizacji*, [w:] *Przestrzenie pracy społecznej*, red. J. Stala, Tarnów 2010, s. 89–106.

⁵ Jan Paweł II, *Novo millennio ineunte*. List apostolski na zakończenie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, 6.01.2001, 51; „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 22 (2001) 2, s. 21.

⁶ Jan Paweł II, *Do moich braci i sióstr – ludzi w podeszłym wieku*, 1.10.1999, 9, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 20 (1999) 12, s. 5 [dalej: LdS].

⁷ Jan Paweł II, *Bo tu jest twoje życie i długie trwanie twego pobytu na ziemi*. Orędzie na Wielki Post 2005, 8.09.2004, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 26 (2005) 3, s. 6.

mieniają samotność, następnie chorobę i inwalidztwo, życie w ubóstwie, brak poczucia bezpieczeństwa, poczucie nieprzydatności, w końcu stopniową eliminację z życia oraz nietolerancję wynikającą z kultu zdrowia i młodości⁸. Dlatego ludzie starsi powinni otrzymać od młodszych grup wiekowych społeczeństwa i Kościoła należny szacunek, wsparcie w cierpieniu oraz niezbędną opiekę.

W nowoczesnym społeczeństwie zmieniła się struktura rodziny, która z modelu wielopokoleniowego w społeczeństwie agrarnym stała się z zasady rodziną dwupokoleniową, często osamotnioną, niestabilną, a nawet rozbitą, do czego przyczyniają się migracje polityczne i zarobkowe. W takich uwarunkowaniach ludzie starzy przeżywają wiele niedogodności, cierpią biedę i samotność, brakuje im aktywności, a wraz z postępowaniem lat, osłabieniem sił i nasileniem się chorób coraz mocniej odczuwają słabość i ciężar życia. Dotychczas uważano, że wystarczy zapewnić ludziom starszym odpowiednie warunki materialne i niezbędną opiekę. Tymczasem seniorzy zgłaszają potrzeby wyższego rzędu, takie jak: potrzeba utrzymywania stosunków rodzinnych, potrzeba wypełnienia wolnego czasu, potrzeba pracy społecznej, potrzeba kształcenia intelektualnego i autoekspresji, potrzeba aktywności religijnej, potrzeba pomocy w chorobie i cierpieniu itp.⁹

W świetle dokumentu *Godność i posłannictwo ludzi starszych w Kościele i w świecie* ogłoszonego przez Papieską Radę ds. Świeckich 1 października 1998 roku starość nie musi być przeżywana w stanie biernej rezygnacji, przechodzącej niekiedy w stan sprzeciwu czy beznadziejnej, rozpaczliwej ucieczki¹⁰. Obecność coraz większej liczby osób starych we współczesnym świecie należy postrzegać w kategoriach daru i duchowego bogactwa dla ludzkości. To bogactwo okresu starości nosi pewne cechy charyzmatyczne, a zwłaszcza darmowość jako przeciwwagę dla nastawienia utylitar-

---

⁸ B. Krzyżagórska, *Ludzie starsi – nadzieją Kościoła i społeczeństwa*, www.orrk.pl/index.php/kongresy-tematyczne/apostolstwo-ludzi-starszych [07.05.2014].

⁹ B. Krzyżagórska, *Ludzie starsi – nadzieją Kościoła i społeczeństwa*, dz. cyt.; zob. M. Żaba, *Ludzie starsi w Kościele*, „Caritas” (2012) 4, s. 10–11.

¹⁰ Pontificium Consilium pro Laicis, *La dignità dell'anziano e la sua missione nella Chiesa e nel mondo*, Città del Vaticano 1998 rozdz. I, www.vatican.va/roman_curia/pontifical_concils/laity/laity_it [7.05.2014] (streszczenie tego dokumentu w języku polskim: E. Weron, *O godną starość. Refleksje człowieka wierzącego*, Poznań 2000, s. 53–61).

nego panującego w dzisiejszym świecie, pamięć i doświadczenie, wzajemną zależność oraz bardziej całościową wizję życia. Starość częściej stawia przed ludźmi pytania o sens i godność życia, o powołanie i przeznaczenie człowieka. Ludzie starsi doceniają wartość modlitwy, religijności, moralności i życia duchowego, a także ukazują wyższość kategorii „być” nad „mieć” i „działać”¹¹.

Starość nie jest chorobą, lecz naturalnym okresem życia. Toteż w okresie starości chrześcijanin w miarę swoich możliwości powinien w dalszym ciągu realizować własne zadania życiowe¹². Z mądrości i doświadczenia ludzi starszych powinno czerpać korzyści w pierwszej kolejności ich środowisko rodzinne, a następnie szersze środowisko społeczne, do którego oni należą. Ludzie w podeszłym wieku dzięki swej dojrzałości i doświadczeniu mogą udzielać życiowych rad i cennych wskazówek przede wszystkim młodszym członkom swoich rodzin. W duszpasterstwie osób starszych należy zatem z jednej strony pamiętać o ograniczeniach wynikających z ich wieku i stanu zdrowia, a z drugiej strony należy umożliwić wspólnocie Kościoła korzystanie z tych wartości, jakie mogą do niej wnieść tylko ludzie starsi.

2. Cele, podmiot i formy duszpasterstwa seniorów

Kościół od zarania swych dziejów, nawiązując do utrwalonego w Starym Testamencie szacunku do ludzi starych, obejmował ich swoją troską pasterską i stara się to czynić również współcześnie. Duszpasterstwo seniorów (ludzi starszych) to „zorganizowana działalność Kościoła zmierzająca do uświęcenia i zbawienia osób w podeszłym wieku przez głoszenie im słowa Bożego, sprawowanie sakramentów, posługę charytatywną oraz działalność integracyjną i społeczną”¹³. Należy na wstępie podkreślić, iż

---

¹¹ Jan Paweł II, *Cenna rola osób starszych w Kościele*. Audiencja generalna 7.09.1994, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 15 (1994) 11, s. 39.

¹² Zob. J. Dziedzic, *Das Alter – ein Problem oder eine Chance? Versuch einer multiperspektivischen pastoralen Reflektion*, „Analecta Ceacoviensia” 43 (2011), s. 25–41.

¹³ W. Przygoda, *Starych duszpasterstwo*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 18, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2013, kol. 868; por. J. Ostrowski, W. Przygoda, *Seniorów duszpasterstwo*, [w:] *Leksykon*

ludzie starsi są nie tyle przedmiotem, ile raczej podmiotem działalności zbawczej Kościoła, z czego chyba oni sami rzadko zdają sobie sprawę. Toteż ludziom starszym potrzebna jest pomoc, by nie pojmowali starości jako biernego oczekiwania na śmierć, ale by również w tym okresie życia mogli realizować swoje powołanie w Kościele i świecie.

Duszpasterstwo pomaga osobom starszym kontynuować rozwój kondycji fizycznej, intelektualnej i duchowej. Czas starości nie może być bowiem pojmowany jako biernie oczekiwanie na śmierć. Chrześcijańska wiara nakazuje przeżywać lata starości w postawie zaufania Bogu i twórczo je pożytkować, choćby „do pogłębienia życia duchowego przez usilniejszą modlitwę i gorliwą służbę braciom w miłości” (LdS 16). Dlatego cenne są wszelkie inicjatywy społeczne i kościelne, które pomagają ludziom starszym dbać o kondycję fizyczną i intelektualną, ale także umożliwiają im rozwijanie relacji z innymi, oddawanie swego czasu, umiejętności, doświadczenia oraz rozmaitych usług.

Do celów duszpasterstwa seniorów należą:

- a) nauka modlitwy i pogłębianie życia duchowego;
- b) przygotowanie do życia sakramentalnego;
- c) pogłębianie świadomości religijnej;
- d) umacnianie wiary w Boga w kontekście przemijalności życia;
- e) pomoc w zrozumieniu bieżących spraw w perspektywie całego życia;
- f) kształtowanie poczucia odpowiedzialności za innych i szacunku do życia;
- g) kształtowanie postawy ofiarności w posłudze bliźniemu;
- h) troska o relacje międzyludzkie oparte na wierze i Ewangelii.

Według nauczania Kościoła obowiązek troski o ludzi starszych spada w pierwszej kolejności na rodzinę. Obecność ludzi w podeszłym wieku w kręgu rodzinnym ukazuje ciągłość pokoleń oraz wzajemne wspomaganie w wypełnianiu różnych zadań i zdobywaniu świętości¹⁴. Spychanie osób starych na margines życia jest nie tylko źródłem ich cierpienia, lecz także jedną z przyczyn duchowego zubożenia współczesnej rodziny. Czwarte przykazanie Dekalogu zobowiązuje dzieci do okazywania

---

teologii pastoralnej, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 789.

¹⁴ Sobór Watykański II, konst. *Lumen gentium* [dalej: KK], 11.

czci rodzicom. Szczególnym sprawdzianem realizacji tego przykazania jest okres starości rodziców. Nakazem sprawiedliwości jest wdzięczność dzieci wobec rodziców potwierdzona w okresie ich dorosłego życia czynami dobra, posługi i miłości. Szacunek wobec seniorów w rodzinie powinien przejawiać się w akceptowaniu ich obecności, udzielaniu im pomocy i docenianiu ich zalet (LdS 12). Dokument II Polskiego Synodu Plenarnego podkreśla, że starzy rodzice mogą przyczynić się do budowania więzi rodzinnych przez przykład zachowania hierarchii wartości, troski o przekaz wiary, pokój wewnętrzny i zgodę w rodzinie¹⁵. Komunia osób w rodzinie wielopokoleniowej oparta na miłości jest dla wszystkich szkołą bogatszego człowieczeństwa.

Istotną rolę w duszpasterstwie osób starszych spełniają wspólnoty parafialne. Seniorzy aktywnie uczestniczący przez wiele lat w życiu parafii nie powinni być pozbawieni tego uczestnictwa na starość. W większości parafii w Polsce ludzie starzy mają zagwarantowaną duszpasterską opiekę duchową. Szeroka oferta nabożeństw nadobowiązkowych jest zaadresowana także do nich. W obliczu postępującego procesu starzenia się społeczeństwa polskiego należy jednak poszukiwać nowych form obecności i aktywności ludzi w podeszłym wieku w życiu parafialnym. W ramach organizacyjnych parafii ważną rolę w duszpasterstwie seniorów odgrywają również ruchy i stowarzyszenia chrześcijańskie, które umożliwiają seniorom osobisty rozwój życia duchowego, poznawanie nowych form pobożności chrześcijańskiej oraz różne formy zaangażowania apostołskiego.

Do podstawowych form duszpasterstwa seniorów należą głoszenie słowa Bożego, liturgia i diakonia. W odniesieniu do osób starszych należy jednak starać się wypracować odpowiedni język przekazu ewangelicznego, który odpowiadałby ich mentalności i problemom. Istotnym elementem ewangelizacji seniorów jest ich czynne włączenie w katechezy, spotkania dyskusyjne i kręgi modlitewne. Należy dowartościować doświadczenie ludzi w podeszłym wieku, zdobyte wraz z latami życia, gdyż może ono stać się źródłem wskazań dla pozostałych grup parafian, utrwalając obyczaje, tradycje i przekonania wspólnoty parafialnej. W duszpa-

---

¹⁵ II Polski Synod Plenarny (1991–1999), *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*, 13, Poznań 2001, s. 34.

sterstwie seniorów chodzi także o ponowne odkrywanie solidarności międzypokoleniowej.

II Polski Synod Plenarny zachęca duszpasterzy do tworzenia klubów seniora (trzeciego wieku) lub wspólnot ludzi starszych. Podczas badań ankietowych przeprowadzonych w 2010 roku przez Wiesława Przygodę na ogólnopolskiej próbie 722 wolontariuszy z parafialnych zespołów Caritas zapytano ich, czy na terenie parafii ich zamieszkania istnieje klub seniora, weterana lub emeryta? Uzyskane wyniki wskazują, że według 37,1 proc. respondentów w parafii ich zamieszkania istnieje klub seniora, weterana lub emeryta. 46,8 proc. respondentów stwierdziło, że taki klub nie istnieje, 14,4 proc. nie wiedziało, czy taki klub istnieje, a 1,7 proc. nie udzieliło na to pytanie żadnej odpowiedzi. Istnienie klubu seniora, weterana lub emeryta potwierdzali częściej respondenci zamieszkali w dużym (44,3 proc.) oraz małym mieście (42,5 proc.) niż respondenci zamieszkali na wsi (25 proc.)¹⁶. A zatem kluby dla osób w podeszłym wieku częściej występują w środowisku miejskim niż w wiejskim i wszystko wskazuje na to, że w przyszłości będzie ich przybywać. Tworzą one sprzyjającą warunki do rozwijania różnych form aktywizacji osób w podeszłym wieku. Wolontariusze z parafialnych zespołów Caritas w ścisłej współpracy z zarządami lub prezesami wspomnianych klubów mogą organizować bale charytatywne, spotkania rekreacyjno-towarzyskie, spotkania świąteczne, a także pielgrzymki, wycieczki i wyjazdy turystyczne. We współpracy z proboszczem miejscowej parafii wolontariusze mogą zapraszać seniorów uczestniczących w działalności klubu na msze święte, nabożeństwa i czuwania modlitewne dla osób starszych do kościoła parafialnego. Ponadto można zaproponować członkom klubu seniora katechezy, prelekcje, spotkania z ciekawymi ludźmi lub przygotowane przez młodzież wieczornice z poezją religijną.

Parafialne kluby seniora nie są jedynym sposobem przezwyciężenia samotności i poczucia niskiej wartości ludzi starszych w parafii. Najprostszą alternatywą w przypadku braku w pobliżu klubu seniora wydają się spot-

---

¹⁶ W. Przygoda, *Apostolski wymiar wolontariatu charytatywnego w Polsce. Studium teologicznopastoralne na podstawie badań wolontariuszy z parafialnych zespołów Caritas*, Lublin 2012, s. 236–237.

kania seniorów w domu parafialnym. We wspomnianych wyżej badaniach zapytano respondentów, jak często odbywają się spotkania ludzi starszych w domu parafialnym? Na to pytanie odpowiedziało zaledwie 57,1 proc. ankietowanych wolontariuszy. Według 4,6 proc. respondentów spotkania seniorów odbywają się z regularnością przynajmniej raz w tygodniu. 1 proc. badanych wolontariuszy wskazało, że takie spotkania odbywają się dwa razy w miesiącu, a 6,1 proc., że raz w miesiącu. Według 16,3 proc. ankietowanych osób takie spotkania odbywają się kilka razy w roku, a według 13,9 proc. tylko raz w roku. 13,9 proc. respondentów stwierdziło, że takie spotkania w ogóle nie są w parafii organizowane, zaś 42,9 proc. nie udzieliło na to pytanie żadnej odpowiedzi¹⁷.

Wydaje się, że do regularnych spotkań seniorów w domu parafialnym można zaliczyć tylko te, które odbywają się przynajmniej raz w miesiącu. Takie spotkania potwierdziło w sumie zaledwie 11,7 proc. respondentów, zdecydowanie częściej wywodzących się z miast dużych i małych niż ze wsi. Spotkania odbywające się rzadziej niż raz w miesiącu należy zakwalifikować jako spotkania okazjonalne. Z analizy szczegółowych danych wynika, że jeżeli już dochodzi do spotkań seniorów w domu parafialnym, to są to najczęściej bale, spotkania rekreacyjno-towarzyskie lub spotkania świąteczne. Rzadziej na tych spotkaniach mają miejsce katechezy dla dorosłych, prelekcje, odczyty popularnonaukowe, spotkania z ciekawymi ludźmi lub wieczornice artystyczne. Powodem spotkań ludzi starszych są także sprawy organizacyjne związane z pielgrzymkami lub wycieczkami. Uzyskane w badaniach informacje pokazują, jak wiele jest jeszcze do zrobienia i do rozwinięcia w polskich parafiach w dziedzinie troski o ludzi starszych. Animatorami tego rozwoju powinni być niewątpliwie proboszczowie, natomiast ich głównym wsparciem w tej działalności powinni być wolontariusze z parafialnych zespołów Caritas¹⁸.

W duszpasterstwie ludzi w podeszłym wieku należy zachęcać seniorów, by nie lękali się korzystać z sakramentu namaszczenia chorych i nie odkładali go na czas ostatniej choroby, kiedy Kościół proponuje wiatyk

---

¹⁷ W. Przygoda, *Apostolski wymiar wolontariatu charytatywnego w Polsce...*, dz. cyt., s. 237.

¹⁸ W. Przygoda, *Apostolski wymiar wolontariatu charytatywnego w Polsce...*, dz. cyt., s. 238.

jako komunie na ostatnią drogę¹⁹. Według nauczania Kościoła sakrament chorych nie tylko skutkuje odpuszczeniem grzechów, ale także sprzyja powrotowi do zdrowia i pomaga choremu w odzyskaniu wewnętrznego pokoju (zob. Jk 5, 14–15; KKK 1520). Warta upowszechnienia jest praktyka stosowana już w wielu parafiach wspólnotowego udzielania sakramentu chorych przy okazji misji i rekolekcji parafialnych.

W duszpasterstwie parafialnym należy organizować okolicznościowe nabożeństwa dla seniorów, połączone ze spotkaniami dla nich w pomieszczeniach parafialnych. Okazją do takich spotkań może być Dzień Babci i Dziadka, dzień chorych, Wigilia, opłatek, Wielkanoc, odpust parafialny itp. Starszych ludzi należy angażować w różne przedsięwzięcia parafialne. Mogą oni wykonywać niektóre prace porządkowe, biurowe, poprowadzić sklepik parafialny itp. Ludzie utalentowani mogą wykonywać różne przedmioty rękodzielnicze przeznaczone do loterii fantowej, a gospodynie piec ciasta na kiermasz świąteczny. Seniorom należy ponadto proponować uczestnictwo w parafialnych grupach apostołskich, kołach żywego różańca, kręgu biblijnym, uniwersytetach trzeciego wieku, a także w parafialnych zespołach Caritas. Im więcej grup religijnych funkcjonuje w parafii, tym większe jest poczucie wspólnoty ogółu parafian, a seniorom łatwiej odnaleźć własną grupę spełniającą oczekiwania i specyficzne potrzeby religijne. Zaangażowanie apostołskie pozwala seniorom zachować poczucie własnej wartości i przyczynia się do ich integracji ze wspólnotą parafialną.

Starość bywa niestety dosyć często naznaczona samotnością i chorobami. Podstawą opieki charytatywno-socjalnej nad ludźmi starszymi jest zapewnienie im stałości środowiska, przy czym najlepsze z ich punktu widzenia jest środowisko domu rodzinnego. Opieka nad ludźmi starszymi jest szczególnie trudna i wymaga odpowiednich predyspozycji i mocnego zaangażowania opiekuna. Głównym zadaniem opiekuna jest zapewnienie staremu człowiekowi spokoju i bezpieczeństwa. Istotnym elementem terapii chorych i samotnych staruszków jest podtrzymywanie ich kontaktu ze światem i pobudzanie własnej aktywności. Należy zwrócić uwagę na to, aby proponowana seniorom aktywność

---

¹⁹ *Katechizm Kościoła katolickiego* [dalej: KKK], 1524.

była adekwatna do ich wieku, możliwości intelektualnych i fizycznych oraz osobistych zainteresowań. Opieka nad człowiekiem w wieku sędziwym może okazać się ciężką pracą, której często rodzina bez pomocy z zewnątrz nie jest w stanie podołać. Dlatego w środowisku lokalnym parafii, gminy, osiedla należy tworzyć grupy wsparcia, wolontariat ukierunkowany na pomoc ludziom starszym, a także środowiskowe domy pobytu dziennego dla seniorów.

Znaczącą pomoc rodzinie w opiece nad ludźmi starymi mogą świadczyć pielęgniarki środowiskowe, a zwłaszcza stacje opieki Caritas, czyli kompleksowy program opieki pielęgnacyjnej i rehabilitacyjnej nad osobami chorymi, niepełnosprawnymi i starymi realizowany przez organizację Caritas przy współudziale instytucji państwowych i samorządowych²⁰. Stacje opieki Caritas oferują opiekę pielęgniarską oraz proste zabiegi rehabilitacyjne ludziom chorym, niepełnosprawnym i starym w ich domach rodzinnych. Tylko na skomplikowane zabiegi są oni przywożeni do budynku stacji opieki Caritas. Personel stacji opieki Caritas nie tylko odciąża członków rodziny w opiece nad przewlekle chorymi, lecz także edukuje ich w zakresie pielęgnacji chorych, rehabilitacji, higieny i sposobów odżywiania. Pielęgniarki są wyposażone w samochody i telefony komórkowe, by mogły skutecznie i na czas docierać do potrzebujących w środowisku ich zamieszkania. W siedzibach stacji opieki Caritas znajdują się bardziej skomplikowane urządzenia rehabilitacyjne oraz wypożyczalnie sprzętu dla chorych i niepełnosprawnych, w których bezpłatnie można wypożyczyć wózki inwalidzkie, chodziki i balkoniki, kule ortopedyczne, materace przeciwoleżynowe, łóżka szpitalne i rehabilitacyjne, a także inny sprzęt niezbędny do życia ludziom starszym.

Ponieważ przybywa w Polsce samotnych ludzi starych, niekiedy wymagających intensywnej opieki ze względu na choroby lub za-

---

²⁰ Projekt stacji opieki Caritas zainaugurowany został w 1992 roku w Dobrzenu Wielkim z inicjatywy Caritas Diecezji Opolskiej. Dynamiczny rozwój sieci stacji opieki Caritas nastąpił w Polsce po podpisaniu przez Caritas Polska umowy z Caritas w Niemczech, na mocy której niemiecki Caritas zobowiązał się wesprzeć finansowo ten projekt. W latach 1994–1997 Caritas w Niemczech zaopatrzył kilkadziesiąt stacji opieki Caritas w samochody oraz sprzęt medyczny i rehabilitacyjny. Zob. W. Przygoda, *Stacje opieki Caritas*, [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, dz. cyt., s. 814–815.

awansowane procesy geriatryczne, należy rozwijać sieć domów opieki społecznej. Ważne jest, by nie tylko wzrastała liczba takich domów, ale również podnosił się poziom oferowanej w nich opieki socjalnej. Dobrą formą troski o ludzi starych są również świetlice i domy dziennego pobytu dla seniorów, które umożliwiają im spotkanie w szerszym gronie rówieśników i godziwe przeżycie kilku godzin w ciągu dnia. Dla najbardziej potrzebujących seniorów należy organizować tygodniowe lub dłuższe charytatywne turnusy wypoczynkowe. Lista pomysłów na ciekawy sposób zagospodarowania czasu i charyzmatów ludzi w podeszłym wieku nie została tu wyczerpana. Jest ona wciąż otwarta i niewątpliwie będą pojawiać się czy to w naszym kraju, czy za granicą nowe pomysły i sposoby troski o seniorów, które należy dostrzegać i jak najszerszej upowszechniać.

3. Kierunki aktywizacji apostołskiej ludzi w podeszłym wieku

W świetle Pisma Świętego starość jawi się jako okres kumulowania mądrości i doświadczenia życiowego. Wydaje się, że obok zobowiązania chrzcielnego oraz przynależności do Kościoła, który z natury jest misyjny²¹, ten właśnie potencjał mądrości stanowi dodatkową podstawę do zaangażowania apostołskich ludzi w podeszłym wieku. Jeżeli katolik świecki staje się uczestnikiem posłannictwa Kościoła także na mocy charyzmatów²², jakie otrzymał od Ducha Świętego (KK 33), to częstym charyzmatem ludzi w podeszłym wieku jest dar mądrości, poznania, wiary (zob. 1 Kor 12, 7–10; Rz 12, 6–8; 1 P 4, 10–11), a także największy zdaniem św. Pawła spośród wszystkich darów Ducha Świętego charyzmat miłości (1 Kor 13, 1–13). Z przyjęcia charyzmatów przez chrześcijanina wynika „prawo i obowiązek używania ich w Kościele i świecie dla dobra ludzi i budowania Kościoła” (DA 3). Ponieważ charyzmaty przyczyniają się do budowania królestwa Bożego na ziemi oraz wnoszą wkład w po-

---

²¹ Zob. Sobór Watykański II, dekret *Apostolicam actuositatem* [dalej: DA], 2; dekret *Ad gentes divinitus*, 2.

²² Zob. A. Czaja, *Charyzmat*, [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, dz. cyt., s. 138–142.

większanie dobra wspólnego i zaspokajanie potrzeb ludzi, powinny być przyjmowane z wdzięcznością zarówno przez otrzymujących, jak i przez pozostałych członków Kościoła²³.

W kontekście chrześcijańskiej wiary i nadziei starość może być przeżywana jako dar Boży i jako zadanie do wykonania. Św. Jan Paweł II mówił o „specjalnym charyzmacie, który zostaje udzielony starszemu, by we właściwy sposób wykorzystywał swoje talenty i siły fizyczne dla własnej satysfakcji i dla dobra innych”²⁴. Charyzmaty typowe dla okresu starości, jak mądrość, doświadczenie życiowe, cierpliwe znoszenie cierpień i upokorzeń, umiłowanie modlitwy, stanowią mocną podstawę teologiczną do apostołskiego zaangażowania ludzi w podeszłym wieku.

Kościół z miłością postrzega ludzi starszych, starając się przyczyniać do powstania takiego środowiska społecznego i duchowego, w którym każdy człowiek mógłby przeżywać w pełni i z godnością ten ważny etap swojego życia. Według św. Jana Pawła II „podeszły wiek jest czasem łaski, który wzywa, aby z żarliwością i miłością zjednoczyć się ze zbawczą tajemnicą Chrystusa i głębiej uczestniczyć w realizacji Jego zamyśłu zbawienia”²⁵. Wiek emerytalny „otwiera przed ludźmi starszymi nowe możliwości kontynuowania przez nich pracy apostołskiej, którą winni oni odważnie podejmować, pokonując pokusy nostalgicznego zamykania się we wspomnieniach z przeszłości” (ChL 48). Ponieważ najbardziej naturalnym dla człowieka starego środowiskiem jest rodzina, staje się ona zarazem pierwszym i najważniejszym środowiskiem działalności apostołskiej seniorów. Do głównych zakresów posłannictwa ludzi w podeszłym wieku należy apostołat w dziedzinie kultury i edukacji, apostołat społeczno-charytatywny, apostołat cierpienia i apostołat modlitwy²⁶.

---

²³ Jan Paweł II, adhort. *Christifideles laici* [dalej: ChL], 24.

²⁴ Jan Paweł II, *Cenna rola osób starszych w Kościele*, dz. cyt., s. 39.

²⁵ Jan Paweł II, *Dar długiego życia*. Homilia w czasie Wielkiego Jubileuszu ludzi starszych, 17.09.2000, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 21 (2000) 11–12, s. 14.

²⁶ Zob. W. Przygoda, *Rodzina miejscem apostołatu ludzi w podeszłym wieku*, [w:] *Rodzina wobec współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych*, red. J. Gorbaniuk, B. Parysiewicz, Lublin 2009, s. 203–212.

3.1. Apostolat w dziedzinie kultury i edukacji

Według nauczania Kościoła obecność ludzi w podeszłym wieku w kręgu rodzinnym ukazuje ciągłość pokoleń oraz wzajemne wspomaganie się w wypełnianiu różnych zadań i zdobywaniu świętości (KK 11). Zdaniem św. Jana Pawła II osoby starsze nie tylko gwarantują ciągłość pokoleń i pokazują wzajemną zależność Ludu Bożego, ale także mają charyzmat przekraczania barier pomiędzy pokoleniami²⁷. Ludzie starzy są „strażnikami pamięci zbiorowej, a więc mają szczególny tytuł, aby być wyrazicielami wspólnych ideałów i wartości, które są podstawą i regułą życia społecznego” (LdS 10). Dlatego ludzie starzy mogą swoją wiedzą, dojrzałością i doświadczeniem służyć młodemu pokoleniu radami w dziedzinie życia społecznego, gospodarczego, politycznego i kulturalnego. „Społeczeństwo, które wyrzekłoby się ludzi starych, zaparłoby się nie tylko własnego pochodzenia, ale okradałoby samo siebie z własnej przyszłości”²⁸. Kościół oczekuje od seniorów, aby stali się podmiotami ewangelizacji kultury, katechetami i świadkami życia w pełni chrześcijańskiego²⁹.

Dokument II Polskiego Synodu Plenarnego podkreśla, że dziadkowie mogą przyczynić się do budowania więzi rodzinnych przez przykład właściwej hierarchii wartości, troski o przekaz wiary, pokój wewnętrzny i zgodę w rodzinie³⁰. Wzajemna miłość i komunია osób w rodzinie wielopokoleniowej jest dla wszystkich szkołą bogatszego człowieczeństwa. Młodzi małżonkowie, przeżywając swoje pierwsze trudności życiowe, mogą znaleźć w ludziach starszych osoby godne zaufania, przed którymi mogą się otworzyć i zasięgnąć od nich rady. Zadaniem dziadków w rodzinie wie-

---

²⁷ „Ileż dzieci znalazło zrozumienie i miłość w oczach, słowach i pieszczotach osób starszych! Ileż osób starszych chętnie podpisuje się pod natchnionymi słowami biblijnymi, że «korona starców – synowie synów» (Prz 17, 6)”. Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników International Forum on Active Aging*, 5.09.1980, „Insegnamenti di Giovanni Paolo II” (1980) 3/2, s. 539.

²⁸ Jan Paweł II, *Świat bez chorych byłby uboższy*. Spotkanie z osobami starszymi, chorymi i ułomnymi w Haus der Barmherzigkeit w Wiedniu, 11.09.1983, [w:] Jan Paweł II, *Ewangelia cierpienia. Wybór homilii, przemówień i dokumentów*, Kraków 1997, s. 77.

²⁹ Pontificium Consilium pro Laicis, *La dignità dell'anziano...*, dz. cyt., rozdz. 5.

³⁰ II Polski Synod Plenarny (1991–1999), *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*, dz. cyt., 13.

lopokoleniowej jest ewangelizacja młodszego pokolenia. Skuteczność ewangelizacji nie zawsze jest uzależniona od sprawnego działania, lecz od cierpliwości i poświęconego czasu, dlatego ludzie w podeszłym wieku mogą okazać się dobrymi ewangelizatorami. W wielu rodzinach dzieci i wnuki poznają podstawy wiary dzięki dziadkom, którzy mogą poświęcić im swój czas, podczas gdy rodzice zajęci są innymi sprawami³¹.

W Piśmie Świętym najważniejszym elementem i podstawą do szanowania osób starszych jest ich związek z mądrością życia (Hi 12, 12). Źródłem tego związku jest życiowe doświadczenie tych osób i ich wzrastająca łączność z Bogiem (Syr 25, 4–6). Mądrość, o której mówi Pismo Święte, nie jest tylko czysto ludzką refleksją nad światem i człowiekiem albo rezultatem tylko ludzkiego wysiłku umysłowego, jaką była grecko-rzymska filozofia³². Mądrość ta jest bezpośrednio związana z doświadczeniem religijnym i wiarą w Boga. Według tej koncepcji pełnię mądrości posiada tylko Bóg, a człowiek uzyskuje w niej udział przez swój związek z Bogiem i pełnienie Jego woli. Potwierdza to biblijne wyrażenie: „bojaźń Boża jest początkiem mądrości” (Prz 1, 7; Ps 111, 10). Św. Jan Paweł II zachęcał ludzi w podeszłym wieku, by tą mądrością wspomagali w trudzie wzrastania ludzi młodych oraz „poświęcali im czas i uwagę w momencie, gdy otwierają się na przyszłość i szukają swojego miejsca w życiu”³³.

3.2. Apostolat społeczno-charytatywny

Według nauczania Kościoła istotą życia chrześcijańskiego jest miłość. Bóg, który jest wspólnotą miłości i życia, zaprosił w swoim Synu ludzi do budowania „wspólnoty życia i miłości”³⁴. Budowanie tej wspólnoty rozpoczyna się w rodzinie, ponieważ jest ona kolebką życia i miłości, a zarazem podstawową komórką społeczeństwa (ChL 40). Dlatego rodzina chrześcijańska powinna być miejscem humanizacji osoby i społeczeństwa (ChL

---

³¹ Papiéska Komisja ds. Środków Społecznego Przekazu, *Środki społecznego przekazu a problemy ludzi starych*, 10.05.1982, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 3 (1982) 5, s. 27–28.

³² E. Weron, *O godną starość. Refleksje człowieka wierzącego*, dz. cyt., s. 40–41.

³³ Jan Paweł II, *Dar długiego życia*, dz. cyt., s. 14.

³⁴ Sobór Watykański II, konst. *Gaudium et spes* [dalej: KDK], 48.

40), a także szkołą życia społecznego³⁵. Wykonanie tej misji dokonuje się przez „miłość wobec dzieci, wobec chorych i starszych; poprzez wzajemną codzienną służbę wszystkim; poprzez dzielenie się dobrami, radościami i cierpieniami” (FC 21).

W rodzinie chrześcijańskiej „różne pokolenia spotykają się i pomagają sobie wzajemnie w osiąganiu pełniejszej mądrości życiowej oraz w godzeniu praw poszczególnych osób z wymaganiami życia społecznego” (KDK 52). Ukształtowana w duchu chrześcijańskim rodzina nie zamyka się w sobie, ale otwiera się na inne rodziny i na społeczeństwo (FC 42). Dlatego od miłości i troski o pogłębianie więzi rodzinnych zależy również powodzenie misji budowania więzi w szerszej społeczności. Nie da się zbudować postulowanej przez bł. Pawła VI i św. Jana Pawła II cywilizacji miłości ani w narodzie, ani w społeczności międzynarodowej bez umacniania miłości w rodzinie, gdyż rodzina jest sercem cywilizacji miłości³⁶.

Katolicy świeccy są wezwani szczególnie do tego, aby miłością i służbą przywracać stworzeniu jego pierwotną wartość, a ludzką kulturę przepełniając wartościami chrześcijańskimi (ChL 14). Świadek Chrystusa zobowiązuje również katolików w podeszłym wieku do zaangażowania się w budowanie cywilizacji miłości. Na miarę swoich możliwości fizycznych, psychicznych i duchowych ludzie starsi są zaproszeni do poświęcenia przynajmniej części swego wolnego czasu na zaangażowanie się w różne formy wolontariatu³⁷, którego pierwszą szkołą jest życie rodzinne³⁸. W Polsce przeważającą większość wolontariuszy w parafialnych zespołach Caritas stanowią ludzie w podeszłym wieku. Szkoda, że tylko niespełna połowa polskich parafii takie zespoły posiada. Również ze względu na duże możliwości aktywizacji ludzi starszych warto powołać parafialne zespoły Caritas we wszystkich parafiach.

W Polsce ludzie starsi są aktywnymi propagatorami kultu miłosierdzia Bożego i faktycznie go rozwijają w formach przekazanych przez

---

³⁵ Jan Paweł II, *adhort. apost. Familiaris consortio* [dalej: FC], 43.

³⁶ Jan Paweł II, *Gratissimam sane*. List do rodzin z okazji Roku Rodziny, 2.02.1994, 13, [w:] *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. J. Jękot, P. Słabek, Kraków 1997, t. 1, s. 274–336.

³⁷ Pontificium Consilium pro Laicis, *La dignità dell'anziano...*, dz. cyt., rozdz. 5.

³⁸ Zob. M. Kalinowski, *Wolontariat w życiu rodziny*, „Roczniki Teologiczne” 51 (2004) 10, s. 151–163.

św. Faustynę Kowalską. Warto przy tej okazji proponować im zaangażowanie w apostołat miłosierdzia, gdyż z wytrwałej modlitwy powinny rodzić się czyny miłosierdzia chrześcijańskiego. Apostolat miłosierdzia polega na naśladowaniu Chrystusa w dziele pojednania ludzi skłóconych z samymi sobą, z bliźnimi i z Bogiem oraz na naśladowaniu Go w uczynkach miłosierdzia. Jak przed dwoma tysiącami lat, tak również współcześnie Chrystus pragnie jednać ludzi z Bogiem i ze sobą nawzajem, uzdrawiać chorych, stawiać na nogi tych, którzy się źle mają, dzielić chleb wśród głodnych, wskazywać drogę zagubionej młodzieży, błogosławić dzieci, ale dzisiaj potrzebuje do tego umysłów i serc, rąk i nóg, a nade wszystko zapamięta i miłości swoich uczniów³⁹. Temu oczekiwaniu mogą wyjść naprzeciw wolontariusze w podeszłym wieku.

Podczas podróży apostołskiej do Polski w 2002 roku św. Jan Paweł II przypomniał, że współczesny człowiek, tak bardzo dotknięty tajemnicą nieprawości, potrzebuje usłyszeć orędzie o Bogu, który jest miłosierny i kocha człowieka nawet wtedy, gdy ten zgrzeszy. Podczas Eucharystii na krakowskich Błoniach papież apelował, aby Polacy stali się świadkami miłosierdzia. „Nadszedł czas – podkreślał – aby orędzie o Bożym miłosierdziu wlało w ludzkie serca nadzieję i stało się zarzewiem nowej cywilizacji – cywilizacji miłości. To orędzie Kościoła pragnie niestrudzenie głosić nie tylko żarliwym słowem, ale także gorliwą praktyką miłosierdzia”⁴⁰. Wydaje się, że ten apel w pierwszej kolejności powinni odnieść do siebie wolontariusze chrześcijańscy, w tym także wolontariusze w podeszłym wieku, gdyż nie da się żyć miłosierdziem Bożym i głosić go bez potwierdzenia go czynami miłości.

3.3. Apostolat cierpienia

Apostolat cierpienia pełnią osoby najsłabsze fizycznie, głównie należące do tzw. czwartego wieku, a polega on na dopełnianiu braków udreń

---

³⁹ W. Przygoda, *Apostolat miłosierdzia w świetle nauczania Jana Pawła II*, „Roczniki Teologiczne” 53 (2006) 6, s. 55.

⁴⁰ Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej*, Kraków, 18.08.2002, „L'Osservatore Romano” wyd. pol., 23 (2002) 9, s. 20.

Chrystusa dla dobra członków wspólnoty kościelnej. Ta forma apostołatu ma swoje podstawy w odkupieńczych źródłach krwawej ofiary złożonej przez Jezusa Chrystusa na Golgocie w Wielki Piątek. Kościół wyrósł z Chrystusowego krzyża i tylko dzięki jego mocy utrzymuje swoją duchową płodność, dlatego nie może się wyrzec cierpienia pod groźbą utraty swojej tożsamości, chociaż cieszy się już radością nowego życia, którym pragnie dzielić się ze wszystkimi ludźmi⁴¹. Jezus Chrystus powołuje uczniów do wzięcia swojego krzyża, ponieważ On sam cierpiał za wszystkich i wszystkim zostawił wzór (zob. 1 P 2, 21). Chrystus włącza do swojej ofiary odkupieńczej tych, którzy z niej korzystają, dlatego chrześcijanin żywiący się Eucharystią nie może równocześnie wyrzec się Chrystusowego krzyża.

Z obrazu Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa rodzi się świadomość duchowej jedności wszystkich wierzących z Chrystusem i między sobą. Prawda ta ma swoje odniesienie do poszukiwań sensu ludzkiego cierpienia⁴², a najgłębiej wyraził ją Apostoł Narodów w następujących słowach: „Teraz raduję się w cierpieniach za was i ze swej strony w moim ciele dopełniam braki udreń Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół” (Kol 1, 24). W tajemnicy paschalnej Chrystus dał początek zjednoczenia z człowiekiem we wspólnocie Kościoła. W sposób szczególny Chrystus jednoczy się z każdym człowiekiem cierpiącym, który przez wiarę odnajduje w Jego cierpieniach nowy sens i znaczenie swoich cierpień⁴³.

W swoich cierpiących członkach Kościół dostrzega źródło swojej nadprzyrodzonej siły. Przedziwnym paradoksem wiary jest fakt, że „źródła mocy Bożej biją właśnie z pośrodku ludzkiej słabości. Uczestnicy cierpień Chrystusa przechowują w swoich własnych cierpieniach najszczególniejszą cząstkę nieskończonego skarbu Odkupienia świata”⁴⁴. Pośród ludzkich cierpień działa sam Odkupiciel, który poprzez Ducha Świętego tak oddzia-

---

⁴¹ M. K. Sulej, *Od teologii cierpienia do teologii krzyża*, „Ateneum Kapłańskie” 109 (1987) 470, s. 15.

⁴² Zob. U. Dudziak, W. Przygoda, *W poszukiwaniu sensu cierpienia. Aspekt psychologiczny i teologiczny*, „Roczniki Teologiczne” 53 (2006) z. 10, s. 79–93.

⁴³ Jan Paweł II, *Salvifici doloris. List o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia*, 11.02.1984, 20, [w:] *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, s. 39–79.

⁴⁴ Jan Paweł II, *Salvifici doloris*, 27.

luje na człowieka cierpiącego, że przemienia go od wewnątrz, wskazując mu miejsce blisko siebie. W ten sposób Chrystus przetwarza substancję życia duchowego cierpiącego, kierując go ku wyżynom dojrzałości chrześcijańskiej. Ze współdziałania cierpiącego z łaską Boskiego Odkupiciela rodzą się wielkie owoce duchowe, które stanowią „przejmującą lekcję dla ludzi zdrowych i normalnych”⁴⁵. Apostolstwo cierpienia polega na tym, aby przeżywać je w ścisłym zjednoczeniu z Chrystusem w celu budowania Kościoła i zbawienia całego świata. Tak przeżywane cierpienie staje się narzędziem wyzwalania miłości i przetwarzania ludzkiej cywilizacji w „cywilizację miłości”⁴⁶. Ważnym zadaniem duszpasterskim jest pomoc ludziom starszym w tym, by swemu cierpieniu nadali charakter apostołski i misyjny⁴⁷.

Istotę apostołatu cierpienia dobrze oddają słowa, które św. Jan Paweł II wygłosił na spotkaniu z ludźmi chorymi i cierpiącymi podczas pobytu w Krakowie 9 czerwca 1979 roku:

Wy słabi, fizycznie słabi, poddani cierpieniu, jesteście równocześnie – a w każdym razie możecie być – źródłem mocy dla innych, dla zdrowych. Czasem dla tych, którzy swoje zdrowie źle wykorzystują, którzy obrażają Boga swoim zdrowiem i swoimi siłami. Wy chorzy cierpiący jesteście dla nich nie tylko wyrzutem, ale także i nawróceniem. Nawrócenie grzeszników idzie poprzez wasze cierpienie, jestem o tym najgłębiej przekonany. [...] Czyńcie zbawienny pożytek z krzyża, który stał się udziałem każdego z was. Proszę dla was o łaskę światła i mocy duchowej w cierpieniu, abyście nie upadli w sercu, ale sami widzieli sens i drugich swą modlitwą i ofiarą dźwigali⁴⁸.

⁴⁵ Jan Paweł II, *Salvifici doloris*, 26.

⁴⁶ Jan Paweł II, *Salvifici doloris*, 30.

⁴⁷ „Św. Teresa od Dzieciątka Jezus – patronka misji, niewolnica miłości w Karmelu w Lisieux – pragnęła przemierzyć świat cały, aby wnieść Krzyż wszędzie, na każdym miejscu. [...] Zrealizowała konkretnie powszechność i ducha apostołskiego swych pragnień w wyproszonym u Boga cierpieniu i w cennym darze dobrowolnej ofiary, złożonej z samej siebie w imię miłosiernej miłości. Jej cierpienie osiągnęło szczyt, a jednocześnie najwyższy stopień apostołskiej płodności w męczeństwie ducha, w udręce ciemności wiary, które ofiarowała heroicznie, aby pozyskać światło wiary dla tak wielu braci pogrążonych w ciemnościach”. Jan Paweł II, *Misyjna moc cierpienia. Orędzie na Światowy Dzień Misyjny*, 10.06.1984, [w:] *Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II*, red. J. Jękoł, P. Słabek, Kraków 1998, t. 1, s. 293.

⁴⁸ Jan Paweł II, *Do chorych*, [w:] *Jan Paweł II w Polsce 2–10 czerwca 1979. Przemówienia. Reportaże. Sprawozdania*, red. M. Maciołka, Poznań 1982, s. 238–239.

3.4. Apostolat modlitwy

Według nauczania św. Jana Pawła II przywilejem ludzi starszych jest czas, którego nie rozpraszają już rozliczne zajęcia i który może „sprzyjać głębszej refleksji i dłuższemu dialogowi z Bogiem”⁴⁹. Jeżeli dar modlitwy jest dzielony z innymi, chociażby przez więź duchową, to taka modlitwa staje się apostołatem. Tym bardziej apostołskiego charakteru nabiera zaangażowanie w utrzymanie miejsc kultu oraz podejmowanie posług liturgicznych, zwłaszcza stałych diakonów, szafarzy nadzwyczajnych Komunii Świętej akolitów, lektorów, komentatorów, animatorów nabożeństw, krzewicieli kultu maryjnego i świętych⁵⁰. Kościół wciąż potrzebuje i liczy na wytrwałą modlitwę ludzi w podeszłym wieku, zarówno seniorów świeckich, starych zakonników i zakonnice, jak i emerytowanych biskupów i prezbiterów (LdS 13).

Doświadczenie Kościoła wskazuje, że okres starości sprzyja odnowie duchowej i zbliżeniu do Boga poprzez refleksję nad słowem Bożym i życie sakramentalne. Jest to okres odzyskanej wolności od naporu ślepej namiętności i trudnych do opanowania we wcześniejszych okresach życia instynktów: seksualnego oraz posiadania i gromadzenia dóbr⁵¹. Starość jest więc czasem stosownym do robienia remanentu duchowego za okres młodości i dojrzały, a także czasem naprawiania błędów i wyrównywania krzywd. Trzeci wiek jest również czasem odkrywania prawdy o szczęściu bezinteresownego dawania siebie innym (zob. Dz 20, 35). Dziadkowie obdarowując innych, zwłaszcza wnuki, dojrzejają do pełni człowieczeństwa i zbliżają się do doskonałości życia chrześcijańskiego. Zdobyte przez lata doświadczenia pomagają osobom starszym dostrześć ograniczenie spraw tego świata i głębiej odczuwać potrzebę obecności Boga w życiu doczesnym. Natomiast rozczarowania przeżyte w różnych okolicznościach uczą pokładać nadzieję w Bogu. Ta mądrość ludzi w podeszłym wieku, zdobywana przez wiele lat, może służyć jako świa-

---

⁴⁹ Jan Paweł II, *Dar długiego życia*, dz. cyt., s. 14.

⁵⁰ Pontificium Consilium pro Laicis, *La dignità dell'anziano...*, dz. cyt., rozdz. 5.

⁵¹ E. Weron, *O godną starość. Refleksje człowieka wierzącego*, dz. cyt., s. 32–33.

dectwo nie tylko najbliższym krewnym, lecz także szerszej wspólnocie chrześcijańskiej⁵².

Starość w świetle Bożych zamysłów jest uwieńczeniem całego procesu duchowego wzrastania, mającego na celu osiągnięcie chrześcijańskiej doskonałości i świętości życia. Jest to zatem odpowiedni czas do rozwijania intensywniejszej modlitwy indywidualnej i wspólnotowej, np. w grupach religijnych, zespołach apostoelskich lub ruchach odnowy charyzmatycznej, a także do częstej i pogłębionej lektury Pisma Świętego. Wielu ludzi starszych praktykuje regularną spowiedź, głównie w pierwsze piątki miesiąca, a także codziennie lub prawie codziennie uczestniczy we mszy świętej, co jest godne uznania i polecenia innym. Papież Franciszek zauważył, że zarówno starzec Symeon, jak i prorokini Anna byli ludźmi wrażliwymi na działanie Ducha Świętego i dużo czasu spędzali w świątyni⁵³. To dobry przykład i zachęta do kształtowania podobnej postawy dla współczesnych seniorów.

W okresie starości wielu ludzi w podeszłym wieku pielęgnuje dziecięctwo duchowe. Jest ono przywilejem, a zarazem zadaniem okresu starości polegającym na dążeniu do ewangelicznej doskonałości (zob. Mt 18, 3). Istnieje szczególna więź łącząca osoby w podeszłym wieku z dziećmi. Często dzieci lepiej rozumieją się z dziadkami niż z własnymi rodzicami. Przyczyną tego zjawiska może być wypracowanie przez ludzi starszych dziecięcej prostoty, ufności względem Boga jako Ojca, dobroci względem ludzi i czystości serca. Starość jest ostatnim sygnałem do przyswojenia sobie tych postaw względem Boga i ludzi. Godną polecenia lekturą dla seniorów jest dzieło św. Teresy od Dzieciątka Jezus *Dzieje duszy*, które jest najlepszym podręcznikiem drogi duchowego dziecięctwa. Istotą tej drogi jest wypracowanie w sobie postawy dziecięcej prostoty, pokory i ufności, czego źródłem są trzy wielkie chrześcijańskie cnoty: wiary, nadziei i miłości⁵⁴. Aktualność drogi dziecięctwa duchowego potwierdził św. Jan Paweł II w *Liście do dzieci*: „Niebo jest dla tych, którzy są prości jak

⁵² Jan Paweł II, *Cenna rola osób starszych w Kościele*, dz. cyt., s. 38.

⁵³ Zob. Franciszek, *Spotkanie Jezusa z Jego ludem. Homilia podczas Mszy św. w święto Ofiarowania Pańskiego*, 2.02.2014, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 35 (2014) 2, s. 26–27.

⁵⁴ E. Weron, *O godną starość. Refleksje człowieka wierzącego*, dz. cyt., s. 35.

dzieci, tak pełni zawierzenia jak one, tak pełni dobroci i czystości. Tylko tacy mogą odnaleźć w Bogu swego Ojca i stać się za sprawą Jezusa również dziećmi Bożymi”⁵⁵.

***

W Polsce świeccy katolicy trzeciego wieku są niezastąpionymi apostołami, szczególnie w dziedzinie budowania więzi rodzinnych, działalności charytatywnej, w zbawczym przeżywaniu cierpienia i modlitwie. Wyzwaniem duszpasterskim jest troska o to, by seniorzy byli świadomi swoich zadań apostolskich w przeżywanej fazie życia. Należy im przypominać, że czas ten nie może być dla nich samych stracony, gdyż jego nadmiar stwarza wreszcie możliwość spokojnej refleksji nad najważniejszymi kwestiami życia, które wcześniej były pomijane z uwagi na sprawy bardziej naglące. Jak zauważył św. Jan Paweł II, świadomość bliskości ostatecznego kresu „skłania człowieka starszego do skoncentrowania się na tym, co istotne, i docenienia tego, co niszczyje z upływem lat”⁵⁶.

Duszpasterstwo i zaangażowanie apostolskie seniorów domagają się obecnie uznania i wyraźniejszego dowartościowania w życiu Kościoła. Papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Evangelii Gaudium* przypomniał nam wszystkim, iż jako chrześcijanie „jesteśmy powołani do troski o najbardziej kruchych mieszkańców ziemi” (EG 209). Do nich obok dzieci niewątpliwie należą ludzie w podeszłym wieku. I chociaż na pozór nie przynosi nam to namacalnych i natychmiastowych korzyści – uczy papież Franciszek – to „jest rzeczą nieodzowną, by być blisko nowych form ubóstwa i kruchości, w których jesteśmy wezwani do rozpoznania Chrystusa cierpiącego” (EG 210). Ostatecznie seniorzy stanowią szansę dla pozostałych grup wiernych na rozpoznanie w nich ukrytego Chrystusa i okazanie Mu miłosierdzia (por. Łk 10, 37).

---

⁵⁵ Jan Paweł II, *Tra pochi giorni. List do dzieci w Roku Rodziny*, 13.12.1994, 1, [w:] *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*, dz. cyt., t. 1, s. 337–344.

⁵⁶ Jan Paweł II, *Bo tu jest twoje życie i długie trwanie twego pobytu na ziemi*, dz. cyt., s. 6.

Summary

Pastoral challenges to the elderly people

The specificity of the senior age is becoming better recognized by gerontology, psychology, sociology and related sciences. It is also a serious challenge for the Church, because this community wants to provide pastoral care for all his faithful adequate to their needs. In this study were firstly presented specific religious needs of the elderly. The objectives and forms of pastoral seniors have also been described. In the final part of this article an apostolic activation of older people was underlined. From the point of view of the people involved it is paramount. The lay Catholics in Poland who are in old age are irreplaceable apostles, especially in the field of building of family bonds, charity, experience of suffering and prayer. The task of the clergy is apostolic formation of seniors, as well as animation of apostolic groups of old people in parishes.

Keywords: elderly people, gerontology, pastoral care of seniors, apostolate of seniors

Wyzwania duszpasterskie wobec osób w podeszłym wieku

Specyfika wieku senioralnego, coraz lepiej rozpoznawana przez gerontologię, psychologię, socjologię i nauki pokrewne, stanowi wyzwanie dla współczesnego Kościoła, który pragnie wszystkie grupy swoich wiernych otaczać adekwatną do ich potrzeb troską duszpasterską. W tym opracowaniu zostaną przedstawione najpierw specyficzne potrzeby religijne ludzi w podeszłym wieku, następnie cele i formy duszpasterstwa seniorów, by w końcowej części skoncentrować się na tym, co z punktu widzenia samych zainteresowanych wydaje się bezcenne, a mianowicie na aktywizacji apostolskiej ludzi starszych. W Polsce świeccy katolicy w podeszłym wieku są niezastąpionymi apostołami, szczególnie w dziedzinie budowania więzi rodzinnych, działalności charytatywnej, zbawczym przeżywaniu cierpienia i modlitwie. Zadaniem duszpasterzy jest natomiast formacja apostolska seniorów, a także animacja apostolskich grup ludzi starych w parafiach.

Słowa kluczowe: ludzie starzy, gerontologia, duszpasterstwo seniorów, apostołat seniorów

Bibliografia

Jan Paweł II, *Salvifici doloris. List o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia* (11.02.1984), [w:] *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1997, s. 39–79.

Jan Paweł II, *Cenna rola osób starszych w Kościele*. Audiencja generalna (7.09.1994), „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 15 (1994) 11, s. 38–39.

Jan Paweł II, *List do osób w podeszłym wieku* (1.10.1999), 9, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 20 (1999) 12, s. 4–12.

Jan Paweł II, *Dar długiego życia. Homilia w czasie Wielkiego Jubileuszu ludzi starszych* (17.09.2000), „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 21 (2000) 11–12, s. 13–14.

Jan Paweł II, *Bo tu jest twoje życie i długie trwanie twego pobytu na ziemi. Orędzie na Wielki Post 2005* (8.09.2004), „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 26 (2005), 3, s. 5–7.

Franciszek, *Spotkanie Jezusa z Jego ludem. Homilia podczas Mszy św. w święto Ofiarowania Pańskiego* (2.02.2014), „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 35 (2014) 2, s. 26–27.

Papieska Komisja ds. Środków Społecznego Przekazu, *Środki społecznego przekazu a problemy ludzi starych* (10.05.1982), „L'Osservatore Romano” wyd. pol. 3 (1982) 5, s. 27–28.

Pontificium Consilium pro Laicis, *La dignità dell'anziانو e la sua missione nella Chiesa e nel mondo*, Città del Vaticano, www.vatican.va/roman_curia/pontifical_concils/laity/laity_it [07.05.2014].

Baumgartner K., *Alte Menschen*, [w:] *Handbuch praktische Theologie*, hrsg. H. Haslinger, Mainz 2000, Bd. 2, s. 61–71.

Dudziak U., Przygoda W., *W poszukiwaniu sensu cierpienia. Aspekt psychologiczny i teologiczny*, „Roczniki Teologiczne” 53 (2006) 10, s. 79–93.

Dziedzic J., *Das Alter – ein Problem oder eine Chance? Versuch einer multiperspektivischen pastoralen Reflexion*, „Analecta Ceacoviensia” 43 (2011), s. 25–41.

Kluz M., *Starość i jej problemy we współczesnej cywilizacji*, [w:] *Przestrzenie pracy socjalnej*, red. J. Stala, Tarnów 2010, s. 89–106.

Krzyżagórska B., *Ludzie starsi – nadzieją Kościoła i społeczeństwa*, www.orrk.pl/index.php/kongresy-tematyczne/apostolstwo-ludzi-starszych [07.05.2014].

Ostrowski J., Przygoda W., *Seniorów duszpasterstwo*, [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 789–793.

Przygoda W., *Rodzina miejscem apostołatu ludzi w podeszłym wieku*, [w:] *Rodzina wobec współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych*, red. J. Gorbaniuk, B. Parysiewicz, Lublin 2009, s. 203–212.

Przygoda W., *Starych duszpasterstwo*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 18, red. E. Gigilewicz, Lublin 2013, kol. 868–870.

Weron E., *O godną starość. Refleksje człowieka wierzącego*, Poznań 2000.

Żaba M., *Ludzie starsi w Kościele*, „Caritas” (2012) 4, s. 10–11.